

MOCKERY MANIFESTED

וירא תשע"ב

97 / BEREISHIS/GENESIS

PARASHAS VAYEIRA

21 / 9-18

Hagar and Ishmael are Expelled 9 Sarah saw the son of Hagar, the Egyptian, whom she had born to Abraham, mocking. 10 So she said to Abraham, "Drive out this slavewoman with her son, for the son of that slavewoman shall not inherit with my son, with Isaac!"

11 The matter greatly distressed Abraham regarding his son. 12 So God said to Abraham, "Be not distressed over the youth or your slavewoman: Whatever Sarah tells you, heed her voice, since through Isaac will offspring be considered yours. 13 But the son of the slavewoman as well will I make into a nation for he is your offspring."

14 So Abraham awoke early in the morning, took bread and a skin of water, and gave them to Hagar. He placed them on her shoulder along with the boy, and sent her off. She departed, and strayed in the desert of Beer-sheba.

3 Strike for Truth - R. Jassler

Avraham's ninth test—the last before his final and greatest test, the 'Akedah—was when Hashem told him to listen to Sara and send his maidservant Hagar and her son "away from me and from my son Yitzhak, from this world and from the next." The Midrash adds: "And of all the misfortunes that had befallen Avraham in his lifetime, this was for him the worst."

God gave our Father Avraham, the greatest ba'al bessed in all creation, many tests dealing with the quality of gevura [see "Our Forefathers' Attributes"]. He bore a great love for his son Yishmael; and even after Yitzhak was born, his affection for Yishmael did not lessen. The command to banish him from his house was a great blow to Avraham, as we saw in the midrash quoted above. His quality of gevura was clearly demonstrated by the manner in which he performed this task. [See Beresbit 21:14.]

First, "He rose early in the morning": with alacrity, without the slightest hesitation. Second: "He took bread and a flask of water." Contrast this with the meal he served the three strangers! Then: "He put it on her shoul-

במקרא

פרשת וירא

ויבינו

6

למדנו פה נודאת ממדתו של אברהם אבינו, שהרי מעשה זה היה נגד טבעו שהיה כולו חסד ונתחמד אף לרשעים גמורים והתפלל עליהם ולכל העולם כולו פתח ביה, לרווחה, אלא כאן כיון שנצטוו מפי הגבורה "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה" אזי הרי מצוה ככל הכמצוה ונגד טבעו קם בבוקר והודרך ככל המצוה שלמדו הז"ל מרשכם אברהם בבוקר שזריזין מקדימין למצוה ושלא מיד את ישמעאל והגר מביתו. ללמדך שכל מרותיו של אברהם אינן אלא מצוות התורה ולא איוה דבר טבעי שיש בו מדת ההטבה והרחמנות לאחרים אלא הכל כפי מצות השי"ת, ואם השי"ת צוה להאכזר אזי באותה מדה נוהג בה זריזות כמו המצוה להיטיב.

וכך היה גם העקדת יצחק שנא' שם וישכם אברהם בבוקר, כיון לילך ליהוה ואת בנו יצחק שש ואמח לקים כצוה השי"ת בדרגות יתרה, הני שפגש במצוה

2

11. Regarding his son. Abraham was distressed because Ishmael's behavior showed that he had fallen into evil ways [Shemos Rabbah 1]. The plain meaning is that Abraham was distressed because Sarah demanded that he drive him away (Rashi).

* Presumably Abraham noticed the same things about Ishmael that Sarah did, but he must have felt that he should not let Ishmael leave the wholesome influence of his home. If Hagar had corrupted the boy in Abraham's home, surely it would be much worse if she were to become the sole influence over him (R' Hirsch).

שערי דרך / פרשת וירא

ו' אהבה ברי"ת

4

לילך ישר כמו שעשהו האלקים - הגדול בניסיונות

נמצאנו למדים שהנסיון הגדול ביותר לאדם, הוא הנסיון של ביטול הדעה והרצונות העצמיים, זוהי המלחמה הבאה לא מלפנים כי אם מאחור. זו המלחמה להבין שכל מקרינו ומעשינו, מכוונים בכוונה גדולה, ואין בהם עקש ופתלתול, להבין שכל אותן המחשבות, שכביכול כל המוגבלויות והחסרונות שבנו נובעים מטעמים שונים כגון: מיחוס נחות, ממעמד חברתי וכלכלי נחות, ומחוסר כישרון מולד, ולו ניתנו לנו אותם האפשרויות, הבית האמצעים היכולות והכשרונות שיש לזולתנו, היינו אז יכולים ומסוגלים להשיג יותר, וכל עקוב היה נהפך למנינו למישור. להבין שכל זה הבל ורעות רוח, וכל החקירות הללו מהווים כשולן אחד גדול בניסיון הגדול ביותר, נסיון התמימות וההשלמה עם רצונו של בורא עולם.

אם נחזל לשאול את השאלות הללו, ונחזל לתרץ לעצמנו את התרוצים הללו, ונראה בכל תנאי היינו את דבר ה' אזי נבין שהמגבלה היא ממנו, והקושי הוא פתח ההצלחה הרוחנית המתבקשת מעמנו, והרקע האישי המסוים של חיינו, הוא התוואי המיוחד אשר הועיד לנו ה' יתברך, לצעוד בו ולהתעלות בו, ולהשיג בו את כל מעלות הנפש וחמודותיה, השמורות אך ורק לנו. והיסוד לזה הוא לקבל את רצון ה' כפשוטו, ולהסיר כל ספק ונדנדו מליבונו.

5

זהו א"כ הנסיון הגדול שבכולם, שלא לשאול ולא לתרץ את מעשינו ומחזלנו בשאלות אנדום הנהגת ה', כאותו האיש אשר יכל היה להשיבע נפשו בתרוצים שונים של הפסד מרובה, ובכלל אין יתכן שככה ירצה ה' ממנו, ועוד מה תהא על פרנסת כל אנשי הקריה, הלא מצווה אני לפרנסם, ואיך יכולים אחרים להבין אותי, האם נתנסו הם בניסיון שכזה מעולם. אך ההוא גברא באורחן דתקנין היה מהלך - בדרך מישור, ובמהירות הוליכה אותו דרכו, לעשות את דבר ה' כפשוטו ממש.

הנסיונות לטובת המנסה

ובעצם כל הגישה לענין הנסיונות בהם מתנסה האדם, נעוצה בהבנת תכלית הנסיון ומטרתו, ע"כ ראוי להביא כאן את דברי הרמב"ן (פרשת כ"א: א): ענין הנסיון הוא לדעוהו, בעבור היות מעשי האדם רשות מוחלטת בידו אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה. יקרא נסיון מצד המנסה, אבל המנסה יתברך יצוה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב לא שכר לב טוב בלבד. ודע, כי ה' צדיק יבחן, כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפץ להצדיקו יצוה אותו בניסיון, ולא יבחן את הרשעים אשר לא ישמעו, והנה כל הנסיונות שבתורה לטובת המנסה. ואת א"כ חובתו של אדם בהבנת סוגיא עיקרית זו אשר היא בעצם כל חיינו, להבין כי הנסיונות היום לטובתו ולהבין שדווקא היכן שהוא מתקשה, ודווקא היכן שמוכנס אצלו חבילי תירוצין, דווקא שם מוכן לו עיקר השכר, אם וכאשר יבטל דעתו ויסיר הסמיכות מליבו, ויקיים מאמר ה' בתמימות ובפשטות בכל ליבו, בלא עקש ופתלתול.

7 שהיו כנגד טבעו הרחום והחסוד של אברהם נזרח בזריות יחידה בהשכמה בב לקיימן. והוה העצה נגר היצר בדברים אלו דוקא להשכימן ולעשותן מיר בלא י יחיו שלא ליחן לו פתח לאחר הדבר עד שיבטלנו "אל תאמר לכשאפנה אשנה ש לא תפנה".

מגילת אבות

8 ולא נתנו לו כסף וזהב, לפי שהיה קונאו על קולא למרכוח רעה (הק"י)

מדברי רש"י עולה, שישמעאל גורש מבית אביו בבושה, בעירום ובחוסר כל; אברהם אביו התייחס אליו כבן סורר וניתק את קשריו עמו, לאחר שיצא לתרבות רעה. מפתיע, אם כן, לראות בהמשך הפרשה על הפסוק "קח נא את בנך את יחידיך אשר אהבת", את דברי רש"י שם: "אמר לו [הקב"ה] אשר אהבת, אמר לו שניהם אני אהבתי". כיצד ניתן ליישב את דברי רש"י בשני המקומות, כיצד יתכן שאברהם אהב ושנא את ישמעאל בבת אחת?

* "שנאה" ו"אהבה" הם מושגים שנתמסים אצלנו כענין של רגש. אהבה היא רגש חיובי, ושנאה היא רגש שלילי, ולכן האהוב הוא אדם בעל מדות טובות, ואילו השנאה היא תוצאה של מדות רעות. כך הם פני הדברים אצל רוב בני אדם, ובאמת לא יתכן שהאהבה והשנאה ידורו בכפיפה אחת, כאשר מקורים ברגש, כי הרגש אינו מסוגל לעשות אבחנות ולהשליט לסיווגין מדות המנוגדות זו לזו בתכלית הניגוד.

אך יש אהבה ושנאה, שאינם תולדת הרגש. מצינו אהבה ושנאה אצל הקב"ה: "הי צדיק יבחן ורשע ואוהב חסד שנאה נפשו", "ישש הנה שנא ה'", "אהבתי אתכם אמר ה'", "יעזו מלך משפט אהב". אצל הקב"ה לא שייך מושג של "רגש"; חייבים אימא לומר שקיימת גם אהבה שכלית, שפירושה "מצב של קירוב" ו"מצב של ריחוק".

גם אצל האדם קיים מושג זה, כאשר אינו קשור לדבר מבחינה רגשית, והתייחסותו היא שכלית בלבד. כמצב זה יכולים האהבה והשנאה להופיע יחד, יוכל אדם "לאהוב" מאכל מסוים בשל טעמו הטוב, ובכל זאת "לשנא" אותו בשל הניזק שהוא גורם לבריאותו.

אברהם אביו היה דבוק בבוראו ובמדותיו, ולכן לא היתה קיימת אצלו שנאה רגשית, ואף לא אהבה רגשית. מקור האהבה היה בהכרה שכלית של רצון לקרב, ומקור השנאה היה בהכרה שיש הכרח לרחק; הרגש היה קיים, אך כגורם משני, הוא בא כתוצאה של החלטה שכלית, ולא כגורם עצמאי. לכן היתה אפשרות שישכנו בלבד האהבה והשנאה בכפיפה אחת. הוא היה מסוגל להשליט את האהבה רק במדה שהיא מוצדקת, ובמדת הצורך להחליף אותה בשנאה. הוא אהב את ישמעאל משום שהיה בנו, והוא שנא אותו על מה שיצא לתרבות רעה, ואין כאן כל סתירה.

יתירת מוץ: שנאה אמיתית, שאין בה תערובת של נגיעה אישית, שכולה לשם שמים, זקוקה לאהבה.

9 חז"ל אמרו שבשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה בזה. כבר הקשה המהרש"א ממה שאמרו שבשעה שעושין רצונו של מקום "פניהם איש אל אחיו", ובשעה

שאינן עושין רצונו של מקום "פניהם אל הבית", והרי בשעת החורבן בודאי היה מצב של "אינן עושין רצונו של מקום", כיצד אם כן מצאו אותם "מעורים זה בזה"?

כוונה עמוקה היתה כאן. בשעת החורבן שהצרות היו למעלה ממושגי אנוש, היה מקום לחשוב שזהו "מצב של שנאה", כאדם המתגסק משונאו ומבקש לחבאי עליו יסורים ללא גבול, ככל שיעלה בידו. בשעה זו היה הכרח להראות, שגם כאשר רואים שנאה מצד הקב"ה, אין זה משום שנעלמה האהבה. אדרבה, האהבה חיה וקיימת, הכרובים מעורים זה בזה, וכל העושים אינם באים עלינו אלא משום שיש הכרח וצורך בכך. רק אחרי שיש שפע של אהבה, יכולה השנאה לעשות את שלה, משום שנאה זו אינה סותרת את האהבה אלא משלימה אותה.

בשעה שלוט ומשפחתו ברחו מסדום, הוזהרו שלא יביטו אחריהם, כדי שלא יראו את הפיכתה של סדום. אשתו של לוט הביטה אחריה ומיד הפכה לנציב מלח. הרמב"ן מבאר בשם חז"ל, שסיבת הדבר היה משום שבשעה שהמטיר הקב"ה על סדום נפרית ומלח, היתה השכינה שדויה שם, ומי שמביט במקום גילוי השכינה נאמר עליו "לא יראני האדם וחיו". נמצא שבשעת העונש והחורבן זכו אנשי סדום לגילוי שכינה, להתקרבות להקב"ה. בודאי שלא היו ראויים לכך, ובכל זאת היה הכרח להראות להם חיבה אהבה, כדי שהעונש יקבל את המימד הנכון, כדי שיהיה ברור שאין כאן "מלחמה אישית", אלא תיקון העולם כולו.

(ע"פ שיעור הגר"ח שמואלביץ)

ונראה כי כאמת לא היה לה לשרה לגרש את ישמעאל, כי היה לה לדבר על לבו להיטיב דרכיו, אלא לפי שגולד ישמעאל לאברהם, וכודאי שכתחילת דרכו דבוק היה בדרכיו ובמשנתו של אברהם, אלא פירש מהם, ואמרו חז"ל (פסחים פ"ט ע"ג) שנה ופירש קשה מכולם.

ולכן דייק הכתוב לומר אשר ילדה לאפניה מצחק, שראתה שישמעאל שגולד לאברהם ודבוק היה בדרכיו, ועמה הוא מצחק, ושנה ופירש, וזאת היה הצחק של ישמעאל שצחק

מאברהם אביו, ולכן ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה, כי מכינו שהוא מצחק והוא לועג על דרכי הקדושה, שוב לא ישוב בתשובה.

ויש לבאר בזה המסורה, ג' פעמים גרש, כאן, ואידך (פסל כג, י) גרש לץ ויצא מרון, והשלישי הוא (שמו"ג, ט) כלה גרש יגרש. ויש לבאר המסורה שאמרה שרה גרש האמה הזאת ואת בנה, וזאת משום גרש לץ, שנעשה ישמעאל לץ, ולכן כלה גרש יגרש שיגרשו כליל, כי בודאי לא ישוב בתשובה, כי הלץ אינו שומע לתוכחה מוסר, ואם כן היאך ישוב בתשובה.

ואמרה לאברהם גרש את האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש עם בני עם יצחק. כי אמרה שאף אם עתה אפשר להזהיר את יצחק שלא ישב עם ישמעאל, ולקיים בו מה שהזהיר דוד המלך (מג"ג ט, ט) ובמושב לצים לא ישב. מכל מקום אם ישב עתה ישמעאל עם יצחק, עלול ישמעאל גם לרשת עמו נחלת אביהם, ואז עלול יצחק לשבת עמו, כי על ידי הירושה בא ישיבה, על דרך שאמר הכתוב (ינ"ג י"ג, ט) וירשם אותה וישבתם בה. וכן על זה הדרך מצינו גם בדברי חז"ל (קידושין ל"ז ע"ג) הלשון ירושה וישיבה, וכיון שאסור לשבת עם ישמעאל שהוא לץ, אסור לרשת עמו, כי על ידי הירושה עלולים לבא לשבת יחדיו. ועל כן גרש האמה הזאת ואת בנה, כי לא יירש עם בני עם יצחק, ועל ידי זה עלולים לבא לשבת יחדיו.

11 וירע הרבו בעיני אברהם על אודות בנו, * שאבד כל תקוה להשיבו בחשוכה ולהטיב בדרכי, והרי מוטל עליו לצוות את בניו ואת זרעו אחריו לשמור דרך ה', והיאך יוכל לקיימו בישמעאל שאינו הולך בדרכי ה'.

ולכן ויאמר אלקים אל אברהם וגו' כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע, ואל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך וגו', מה שאינו הולך בדרכי ה', כי ישמעאל אינו נחשב לזרעו, כי רק ביצחק יקרא לך זרע, וכיון שנצטווה מאת ה' לעשות כן, וישכם אברהם בכך וגו', קיים דבר ה' בכוקר, כי וזיון מקדימין למצות (פסחים ד ע"ג), כפי שנצטוו מאת ה'.

ובאמת שלבסוף שב ישמעאל בחשוכה, אף שהיה לך, מכל מקום עמדה לך זכות הבטחתו של הקב"ה שאמר לו

(טו טו) ואתה וגו' תקבר בשיבה טובה. כמו שדרשו חז"ל (ג"צ ע"ג ע"ג) שנאמר בקבורתו של אברהם (כ"ט ע) ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו, והקדים ישמעאל ליצחק לפי שעשה תשובה.

ורמז הכתוב שעשה תשובה בזה שהקדימו ליצחק, כי מכיון שתחילת חטאו היתה כמה שלעג על יצחק, היתה תשובתו העיקרית שיכבד אותו, וזה היא תשובה הגמורה שזכה בה ישמעאל.

פב טעם פרשת וירא ודעת

שמעתי ביום הקדוש הפסח חיים וצ"ל ישרה רצתה לגרש את ישמעאל כדי ליצחק לא ילמד ממעשיו, ואברהם חשב הנפך, מטוב שיהיו יחידיו ויצחק ישיע על ישמעאל לטובה, והקב"ה הכריע ששרה צודקת, וחשש גדול יותר * הוא שישמעאל ישיע על יצחק, וטעמו פשוט שקל מאד ליהודי לפרוק עול

ולהתקלקל וקשה ללכת בדרך התורה ובשרט בסביבה רעה, לכן יש להזהר מאד כששוקל יציאתו למקומות מרוחקים להשיע לילך בדרך התורה, אם הדבר לא יפגע בהיגיון בניו, ואם הם לא יושפעו מן הסביבה, ואם הם מחויבין המיד להשיג על בניהם שיתחברו לחברים טובים דוקא, ואין לך גרע מחבר רע שבידו השפעת עצומה והילך טעמו לקלוט כל דבר, וכבר הכריע הקב"ה שאין לנו להתחסר על חשבון בנינו.

מיותר, הא קאי אדלעיל גרש בן האמה זכו, וגם ה' אמר לו אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך, והא לא הרע לו רק אודות בנו, וגם כי ביצחק יקרא לך זרע אין לו שייכות לכאן, דמ"מ ירע על ישמעאל, ועיין מ"ש החכם דו"ה: ת"ל דהיה אברהם מסופק מה יעשה, אם ישלח את ישמעאל אולי לא טוב עושה, פן ואולי כשיהיה אצלו ייטיב דרכו, ואם ישלחו יצא לתרבות רעות, וטוב יותר ששמאל דנהה וימק מקרבנו, ונגד זה חשש איפכא, פן ללמד יצחק ממעשיו הרעים בהתחברו לרשע, ולא ידע אברהם מה לעשות, והיינו וירע מאד בעיני אברהם, שהיה קשה לו שהיה נבון בדבר זה אודות בנו, אודות יצחק בנו, ולולי כן היה טוב שלא לגרשו אלא בשביל בנו לא ידע איך יעשה, ואמר לו ה' כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, קול נבואתה, כי היא רואה שלא ייטיב ישמעאל דרכו, ואם תשלחהו אז ביצחק יקרא לך זרע שיהיה צדיק משא"כ בהתחברו לרשע, וגם את ישמעאל לגוי אשימנו כי זרעך הוא, בדכותך, אבל לא בזכות עצמו, כג"ל וק"ל:

ילקוט לקח טוב

תביעת שרה לגרש את ישמעאל יכולה לשמש עבורנו, לדעת ה"פסח חיים" (עה"ת), לימוד חשוב כסוגיא של יחסינו לאנשים שנתרחקו מדרך התורה. מצד אחד, לדעתנו, אין כל ספק שאילו היה ישמעאל מתחנך יחד עם יצחק היה מושפע ממנו לטובה. אבל מאידך, חברת ישמעאל היתה עלולה גם להשפיע לרעה על יצחק. שקלה שרה בדעתה ומצאה שהחשש לקלקול יצחק גדול יותר מהסיכוי לתיקונו של ישמעאל, והחליטה לגרש את ישמעאל. ציווי הקב"ה לאברהם, לשמוע בזה לקול שרה, אישר לבסוף, כי השקפתה של שרה בענין זה היתה נכונה, ומעשה אבות סימן לבנים.

בענין זה היה רגיל הח"ח לספר מעשה שאירע לו עם ר' יהודה הבלן מראדין. פעם אחת בטרם נכנס הח"ח לטבול במקוה, שאל את הבלן האם חיים כבר את המקוה. ענה לו הבלן: "בודאי שכן, לפני זמן קצר בלבד שפכתי אל תוך המים הקרים של המקוה יותר מנצי דוד של מים חמים". ירד הח"ח לטבול, ותנה המים קרים ביותר. ניגש הח"ח אל הדוד, תחב את ידו לתוכו, ומצא כי מי הדוד פושרים. אז אמר לר' יהודה: "להו ידוע לך,

* אם הדוד רותח אז מי המקוה פושרים; אבל אם מי הדוד פושרים — אז מי המקוה קרים לנמר."

מרגלא הוה בפרמיה שיש לחמוע מלהכנס לויכוחים עם חילוניים. טעות היא לחשוב שנוכל להשפיע עליהם. אדרבא, גדול יותר החשש שבמקום שאם נחזקם הם ישפיעו עלינו ונחלשנו.

15 בהסתמכו על הפסוק "ואל תהי צדיק הרבה" (קהלת ז) דורש רבי אלחנן ווסרמן הי"ד בקונטרסו "עקבתא דמשיחא" לגנאי את אותם אנשים, אשר בניגוד לאזהרת התורה — לא להתחבר לאנשים רעים ואפילו לדבר מצוה — סבורים הם שיש להתחבר עמהם, על מנת להחזיר אותם למוטב. וכותב שם, שעליהם נאמר: "ואל תהי צדיק הרבה". הרבה היינו יותר מן המידה הדרושה. את המידה הנכונה של אידקות קובעת התורה, ואל לו לאדם להתחכם ולהיות צדיק יותר מהתורה.

כך, גם לעתים, חושב אדם בלבו כי למרות אזהרת התורה, במקרים מסוימים עשויה לצמוח מן העבירה תועלת מרובה, ואינו מעלה על דעתו שאת התועלת הזו תזתה גם התורה מראש. אם כן? אסרה זאת התורה, הרי ברור כי לא תועלת תצמח כאן, אלא נזק; דבר זה הוכח אצל אנשי-פסרה רבים, שדגלו בחשקפה של התחברות לרשעים על מנת להחזיר אותם במשך הזמן למוטב. התוצאות היו מרות: המשפיעים הפכו להיות מושפעים, וכבר אחז"ל: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים" — אם הלך, סופו לעמוד; ואם עמד — סופו לישיב; ואם ישב — סופו ללך.

The Female Role

Let us go back to fundamentals and analyze the male-female relationship and their respective roles. Chazal teach us that if we study the first time a word or concept appears in the Torah, we can understand the intrinsic nature of that word or concept.²¹ So if we study in detail the first time that "male" and "female" appear in the Torah, we should be able to gain insight into the essential nature of their respective roles.

Our minds rush to the story of Adam and Chava. Chazal, however, tell us otherwise. There is a deeper dimension to the concept of male and female. In fact, the male-female relationship goes back much earlier than the creation of Adam and Chava. Something so incredibly important finds itself woven into the fabric of the beginning of all beginnings. Male and female are part of the moment of creation: "In the beginning God created *shamayim* (heaven) and *aretz* (earth)."²²

In the beginning God created the male force and the female force.²³ The male force is the role of *shamayim*. It has an effect on the earth by sending down rain. The female force is the role of *aretz*. It receives the rain, absorbing it into itself, thus nurturing and nourishing the seeds that have been planted in it. After a hidden, internal process has been completed, from inside of itself it produces life.

The *shamayim-aretz* relationship mirrors the male-female relationship on many levels. It has a clear parallel to the biological creation of life. On a more complex and subtle level, it parallels the male-female partnership in creating spiritual goodness in the world in its most potent form.

In a pristine world, a man alone is unable to create spiritual goodness that will last. Just as rain without the earth to absorb it is wasted, so a man's efforts can go to waste, or even worse be perverted and distorted. The female is the *adamah* that absorbs the rain, providing a *bayis* (home) for his *hashpa'ah*, ensuring that it is sustainable in its pure form. She removes any impurities or distortions. She ensures that his spiritual creation has true life.

This concept can be understood by looking at the ultimate role models of the male-female relationship: the *Avos* and *Imahos*.

Each one of the *Avos* devoted his life to perfecting a particular spiritual characteristic. For example, Avraham Avinu was totally focused on *chesed* (benevolence). His tent was open to guests on all four sides, indicative of his choice to keep nothing for himself, to be an absolute giver. On the mystical level, *chesed* is a spiritual characteristic that originates in the Higher Worlds. Unconditional benevolence has no natural place in the lowly physical world. Avraham Avinu's extraordinary achievement was to bring true *chesed* down into this world. Avraham is thus the "av of *chesed*," the father of unconditional benevolence. This means that the true acts of *chesed* that you and I do, free of any selfish motives, are only possible because Avraham made *chesed* accessible in the physical world.

The problem with Avraham Avinu's *chesed* is that it is open to distortion. Kindness can have the outer trappings of benevolence while, in fact, the giver may be propelled by selfish motives. The Torah brings out this idea by calling certain immoral acts "*chesed*."²⁴ Superficially, forbidden relationships involve two consenting adults "being kind" to each other. The motive,

וכאלו הן המשימות התלויות, המוטלות על כתפי היוגג שבין איש לאשה. וזהו גם מסרת ייוגג אהרדי. כאן נרקמת שותפות רוחנית עילאית. שותפות, שתכלית יעדה הוא, למלא יחדיו את משימת חיבור העולמות, ופקידתו של האיש במערכת, להיות "שכלי ביותר", כלומר, לחשוף את התכלית האמיתית, לחזור לרז פנימיותה, ולדבוק בה. לקבוע את ה'אידיאולוגיה' המנבנת. ולשמר את טהרת היעד הנבדל, שלא ידבק בו סיגים מעולם העשייה. הוא מעצב איפוא את המסגרת של התיקון. אבל כמו דל, מכדי ליישם את חזיונו הגדול, בעולם המעשה. שאם ינסה להתחבר אליו מדאי, סופו שיפגמו מושגיו הרוחניים. כי אין הוא עורך בחבניתו הנפשית, למעשה החיבור המופלא הזה. עלול הוא להיבלע בשאונה של רומי, ולשכוח את משימתו.

אמאן תוכן מעמדה של האשה כ"עור כנגד". סגולה בעיצוב התבנית הרוחנית המיועדת, קלוש משל האיש. "נשים דעתן קלה עליהן" (שבת לגב). אבל "נתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש" (נדה מהב). לעכל את היעדים המשותפים, ולתת להם מהלכים בעולם העשייה. הרגישות הנשית, הפרקטיות שנתונה בה, מאפשרים לה לספוג מעולם הרוח, ויחד עם זה לחבור לעולם העשייה. וליישם בפועל את המטלה המשותפת של בניין בית על אדני התורה.

24 גשרים

ונמצאנו למדים, שבתהליך החיבור שבין העולמות, משמשת האשה כממצעת בין האיש לעולם הגשמי.

וכל גשר, לעולם הוא דו-סטרי. "חכמת נשים - בנתה ביתה. ואיוולת בירה - תהרסינה" (משל י,א). תפסו איש ואשה נכונה את תפקידם, מתוה האיש את מסגרות ה"מילי זשמיא". והאשה, כעור כנגדו, מסייעת בעדו ב"מילי רביתא" - לחבור לעולם, ולתקנו בהתאם. לא כיוונו נכונה - כפף האיש ראשו בפני תבונת אשתו, בדברים שדוקא דעתו שלו צריכה לקבוע - הרי האשה משמשת לאישה, גשר של ירידה והזדהמות.

ומכאן שורש פורה ראש לחסאו של אדם. הנחש המטואב, לא היה לו מקום מגע וחיבור עם אדם הראשון, שהיה "שכלי ביותר". כי פקידתו של אדם היתה, לעצב את כהלי ה'גן-עדן' המשותף. ולא שררה שפה משותפת בינו לבין הנחש, השרוי כה הרחק הימנו. אבל תפקידה של חוה היה, לספק לו לאדם חומרי בניין למחיצות עדן. חומרי לבנים שהיה עליה לחצוב, במחצבת עולם העשייה. ובהכרח נתונה בשפה משותפת, עם שאר המצויים בעולם עכור זה. וממילא היתה שרביה במחיצה אחת עם הנחש. ועל כן היה הנחש יכול להודווג לה לפתותה. ואדם

הראשון, במקום לקבע את המסגרת הרוחנית ולמסגר בה את עצמו ואת אשתו, נגרר הוא אחריה:

יש שומע לאשתו - ומפסיד

והאיש, בחמת פקידתו בעולמות עדן, לא יתן ברגישות מספקת, כדי לקרוא נכונה את מפת עולם העשייה. ואם הוא מנסה לחוות בצורה בלתי אמצעית את דרך ההתחברות לעולם המעשה, עלול הוא בקלות להדרדר ולהבלע בקרבו ללא מבלט. ובהכירו את חולשתו זו, עליו בהכרח לנהוג במידת "עוצם עיניו מראות ברע". כי עצם ההשקפה בכיעור, עלולה לטמאו. לפי שאין בידי כלי עבודה משוכללים דים, כיצד להתמודד ולנצח בחזית עקובה זו. כאן בהכרח הוא זקוק לתבונת היתר של אשתו, שתדריכהו במסילת נתיבות המעשה.

ומכאן נגזר, שאברהם לא היה עשוי להבחין במשובותיו של ישמעאל. ובוראי לא ידע להסיק את הנדרש למעשה בעינו. כאן נדרשה בהכרח התערבותה של שרה, שהתקח את עינו, ותכונן את מעשיו. ולפי שהיתה שרה מעורה לגמרי בעולמו של אברהם, השכילה להבין מניה וביה, מה הגישה הנכונה ליישם את חזיונו של אברהם גופיה, בביתו שלו. רק מושגי ה'גינה יתירה' שלה, יכלו להנחות את חזיונו של יצחק בבית אברהם. ועל כגון דא איתמר:

יש שומע לאשתו - ונשכר

האשה המסרסרת בין אישה לעולם העשייה, מהוה איפוא גורם ממצע עשויים הם בכחות משותפים להרים את משא מעשה העולם, ולנתבו לקדושה. ועלולה היא לשמש לו באותה מידה, סולם של הידרדרות לסיאוב עכירתו של עולם העשייה. והדבר מותנה, באופן בה הם תופסים את דרך השותפות אהרדית. (ועוד עתידין אנו להעיר בעניין, באסופות לפרשת חיי שדה: "מפתן בין העולמות").

however, is not to give but rather to take. These acts are a distortion of true *chesed*.

28 Chazal tell us that the person who embodied distorted *chesed* was Yishmael, the son of Avraham Avinu. He inherited his father's hospitality and kindness on a superficial level, but his motives were immoral.²⁵

* Sarah Imeinu understood that her holy mission was to be the *bayis* of Avraham's *chesed*. She had to ensure that it would be passed on to future generations in its pure form. She had the clarity of vision to see Yishmael as a threat to the purity of Avraham's *chesed*, and the courage to remove him from Avraham's house. With this difficult act Sarah ensured that Avraham's spiritual creation would flourish and have continuity. Sarah became the *adamah* for the seed that Avraham had planted in this world.

→ The *shamayim-aretz* dimension in the male-female relationship can also be seen in the Hebrew words for father and mother. A father is called an *av*, which shares the same root as the word *avah*, meaning "inspired desire." It implies a burst of unbridled energy, like rain from *shamayim*, which needs to be seized and directed if it is to be sustained. A mother is called an *aim*, which shares the same root as *im*, meaning "if."²⁶ It implies caution, as if to implore, "Not so fast! Let's give this released power an earthly home where it can be transformed into something sturdy and lasting."

29

Anyone who has seen a *bayis ne'eman*, a faithful Torah home, in action knows how true this statement is. Husband and wife work together as a team, each recognizing that his or her own fulfillment is dependent on the crucial role of his or her spouse. Together they are an equal partnership based on mutual respect and love. Together they build life, in every sense of the word. Together they build a home that mirrors the home of Avraham and Sarah.

214 ■ APPLES FROM THE TREE / TOWARDS A BALANCED FUTURE

32

R. Masha Young

Humor is not standardized. Jokes that seem hilarious in one country may not even elicit the glimmer of a smile in a different country. You cannot regiment laughter. Yet with all this said, we have to recognize that there is a type of laughter that is questionable. Poking fun at others, scoffing, which we call *leitzanus*, is a type of so-called humor that is not at all funny. This type of joking can seriously derail a child's sense of humor and set it off-course for life.

* When a person is in the habit of scoffing, the Maharal says, there is no end to it (Nesivos Haleitzanus 2). Innocent laughter provides light relief, but scoffing at others accustoms us to devalue the important things in life. Scoffing can become a habit that embeds itself within one's character, and we cannot escape its pernicious influence. It will undermine even those things that are sacred.

30

Netesh Chaya - R. Pinus

depends not on the father but on the mother. This is for the same reason: The father's *kedushah* depends on his deeds. But a woman's very nature reflects *kedushah*.

A woman's task in life is the home. It is her job to protect the *kedushah* of the home. As long as she is within her home, she is close to HaKadosh Baruch Hu and is constantly reflecting *kedushah*, even if she doesn't do any special deeds to attain that.

This can be seen from Avraham and Sarah. Avraham was busy doing deeds of *chesed*. He brought in guests, he worked to disseminate Hashem's Name in the world, etc. What did Sarah do?

Behold, she is in the tent.²⁰

She protected the home. When she saw Yishmael doing improper deeds, she said to Avraham:

Banish this maidservant and her son.²¹

* She stood on guard, lest the *kedushah* of the home be affected.

The Gemara discusses the various names by which the Beis HaMikdash was called by the *Avos*:

Not like Avraham, for whom it is written "mountain," as it says, "As it is said this day, on the mountain Hashem will be seen."²² And not like Yitzchak, for whom it is written "field," as it says, "And Yitzchak went out to pray in the field."²³ Rather like Yaakov, who called it "home," as it says,²⁴ "And he called the name of

שיעורי חומש קסח

31

ורשיי: "מצחק" - לשון עבודה זרה, דבר אחר לשון גילוי ערות, דבר אחר לשון רציחה. כל הדברים הללו מונחים בצחוק. צחוק הוא קלות בון שיכולים לצמוח ממנה כל העבירות התמורות.

נראה מלשון רשיי להלן (פסוק יו) שישמעאל עדיין לא רצה ולא עבד עבודה זרה, בביתו של אברהם, אכנה לאיפילו לעבוד ע"ז, וכן הוא עדיין לא עבר על גילוי ערות, אלא שצדה אמנו הכירה שבצחוק שלו היו מונחים כל שלשת העבירות האלה.

זהו המבט של חז"ל על כל דבר קטן, שאפילו דברים שהם יחידים ואל יעבור מתחילת מצחוק קטן, כמו שבשאלה קטנה ששאלו "אשתך היא" כבר אפשר לדעת שאין וראת שמים (לעיל ב, יא), כך משמיעת צחוק - אפילו בלי לראות שום מעשה - ניתן להכיר בו שורש לעבודה זרה, גילוי ערות ושפיכות דמים.

אם רואים שנים שמדברים ביובל פה ופתאום פורצים בצחוק אדיר, זה ההתחלה של גילוי ערות, וכן מצחוק באים לידי רציחה, הוא על ידי הלכנת פנים, פעם ישנו בשולחן הרבה אנשים שהחשיבו עצמם לגדולים, וביניהם ישב הגאון רב אייזיק שר ז"ל, ובתוך הדברים תיקה אחד "הגדולים" גדול אחר, וכולם פרצו בצחוק, רק רב אייזיק שר לא צחק, כי לא הבין איך מעליבים אדם.

אינני מבין איך מצחוק באים לידי עבודה זרה.

33

WHEN CHILDREN HEAR THEIR PARENTS SCOFFING AT OTHERS, for whatever reason, it affects their entire future. Little Baruch, for instance, had heard his parents speaking disparagingly of a particular yeshivah. It seems that this yeshivah works with weaker students in the hope of raising their level of achievement. So when Baruch's *mechanech* recommended that yeshivah as the most suitable place for him to continue his studies, naturally Baruch refused to go there. His parents had no choice but to send him to a different yeshivah, where he was never happy and never settled down.

34 Rivky is another example. She had often heard her parents deriding the young married men who stayed in yeshiva for some years after their wedding and "just sat and learned." Rivky absorbed this mockery in her own attitudes toward marriage. Even though she had received an excellent Torah education and understood that the first years of marriage were the ideal time for a young man to study Torah intensively, and even though all her friends were marrying Torah scholars, Rivky refused to consider such a shidduch. Her parents were frantic, but their own mockery had tainted her attitude.

*The power of *leitzaanus* is great. Moreover, it is the essence of Amalek. The Torah says that because Amalek mocks everything sacred and considers the truth as nothing, so the end of Amalek will be nothing. Amalek will just disappear — ...*veachariso adci oved* (Bamidbar 24:20). Parents can destroy their children by making a joke of everything.

Moishy knows that whenever a "meshulach," a collector, comes to his house, he will hear his parents make one or two disparaging comments behind his back. He himself begins to think of them as "schnorrers," beggars, not as worthy representatives of important institutions who are raising funds for good causes. Moishy learns to trivialize this type of *tzedakah*.

35 And how is Chani going to keep high standards of *kashrus* when she is older, if she hears her parents ridiculing those who are careful about checking for insects in the fruit and vegetables they eat? In order to justify their own laxity in such things, perhaps, they say that those who are strict have excessive *chumros*, and create unnecessary difficulties for themselves.

Parents who speak disrespectfully about *talmidei chachamim* (calling them by only their last names in conversation, for instance) are undermining the dignity of the Torah. Calling teachers by their last names without a proper title also sows the seeds of disdain in children. Similarly, ridiculing the study of certain subjects will make those subjects seem irrelevant to children, so they will not make an effort to study them.

A final point to consider: When a child (or even an adult) hears an unfortunate play on the words that are recited regularly in our *tefillah*, or a joke made up of verses of Torah or statements of Chazal, he will think of the "joke" whenever he davens. It may be amusing at the time, but the element of *leitzaanus* will always remain in his mind. Purim Torah is the most striking example of jokes that may be well-intentioned, but are usually extremely disrespectful of Torah.

In all the above cases, parents are teaching their children to be *leitzaanim*, scoffers.

*Rav Tzadok Hakohen, *zt"l*, discusses laughter in *Machshevos Charutz* (13). The word *litzchok*, to laugh, does not appear in the Torah, he says, until Avraham and Sarah hear that they are to have a child. Laughter came into the world at that time.

Sarah did not laugh from disbelief, however, when she heard that she would have a child at the age of 90. Rav Tzadok says that she knew she had not merited having a child in her youth although she had served Hashem with all her strength — all the strength of youth. How, then, could she merit having a child when she was old and her physical strength to serve Hashem had waned? The Gemara says that although the spiritual efforts of *tzaddikim* become stronger as they grow older, the physical difficulties they encounter, even in serving Hashem, become increasingly more difficult to overcome (Shabbos 152a).

36 ALTHOUGH SARAH BELIEVED FULLY IN HASHEM, SHE LAUGHED because she felt that her physical ability to serve Hashem had weakened due to her age, and so the prospect of her having a child was not real. Hashem asked her if "there is anything that is too difficult for Hashem?" She answered that she had not laughed disbelievingly, but out of fear that her age would prevent her physically from serving Hashem.

*Nevertheless, the element of "non-reality," as Chazal express it, a denial of reality, lay in her subconscious, "and Sarah laughed inside herself" (Bereishis 18:12). Therefore there was *tzechok*, laughter. This internal laughter would emerge later in her descendant Amalek. Thereafter there would always be a battle between Klal Yisrael and Amalek. But laughter would be either for good or for bad. Rav Tzadok says that even before the birth of Esav, just after the birth of Yitzchak, Sarah already saw how Yishmael laughed at Yitzchak. "*Vatereh Sarah es ben Hagar haMitzris ... metzachek*," "And Sarah saw the son of Hagar the Egyptian, whom she had born to Avraham, mocking" (Bereishis 21:9).

*The Torah says that after Yitzchak was born, "Sarah said, Hashem has made laughter for me" (Bereishis 21:6). Then she said, "All who hear about it will laugh because of me." Rav Tzadok explains that not only was laughter embedded in Klal Yisrael for good and for bad, but it would also exist in the world as a result of Sarah's laughter. Laughter would spread to encompass the world, and it would have both a positive and a negative aspect.

108
37 - EINEI YISROEL
R. Belsky

[that the laughter of Sarah Imeinu was identical to the laughter of Avraham Avinu at the end of the previous parshah. "ויפל אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלכן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד - And Avraham fell on his face and laughed, and he said, 'Shall a one hundred year old man sire, and will Sarah who is ninety years give birth?'" (Bereishis 17:17). Just as Avraham Avinu's laughter was a pure rejoicing in the word of Hashem, Sarah's laughter was no different.

Nevertheless, Hashem, Who searches the heart of every man, saw something hidden within. Sarah Imeinu's laughter contained some very slight impurity, a tinge of the other kind of *tzechok*, the laughter of ridicule. The slightest trace of ridicule has the ability to take something of import and reduce it to nothing. This is the type of laughter that leads to *leitzaanus*. The trace was so minute that Sarah Imeinu herself was unaware of it; she was only aware of the sense of gratitude and happiness, the *tzechok shel mitzvah*, that is filled only with kedushah.

A person full of ridicule has no Yiras Shamayim, fear of Heaven. * This is the meaning of, "זו הייר לץ שמו" - A *prideful sinner, scorner is his name*" (Mishlei 21:24). Sarah Imeinu knew that she was full of Yiras Shamayim, and that there was no place for ridicule in her personality. Even a trace of *leitzaanus* should have left its mark. Sarah's tent reflected her inner world of faith, and was filled with all the signs of Divine immanence: The cloud of glory hovered over her tent, her candle was permanently lit, and there was blessing in her bread. These three elements appeared also in the *heichal*, the chamber of the Beis HaMikdash. The menorah and the showbread were in place of Sarah's candle and bread, and the golden incense altar produced a cloud of glory. Thus, Sarah Imeinu felt that her Yiras Shamayim had not suffered, which it surely would have had there been the slightest flicker of ridicule mixed into her holy laughter. Therefore Sarah said, "*lo tzachachti* - I did not laugh, *ki yareah* - because she was filled with Yiras Shamayim." In other words, *ki yareah* can be interpreted to mean that Sarah felt that her fear of God was whole, firm, and undiminished. Therefore, *lo tzachachti*, she was confident that she had not expressed even the faintest whisper of *leitzaanus* or ridicule.

To this Avraham Avinu replied, "I do not understand either. But

that does not alter the fact that Hashem has spoken, and that there must surely have been some slight trace of *leitzanus* in your joyous laughter, though neither you nor I could sense it." Sarah was silent. She accepted the rebuke and put much time and thought into the nature of laughter. This caused her to become very sensitive to the nuances of laughter, to the point that she could recognize even a very slight deviation from the pure and unsullied *simchah shel mitzvah* expressed previously by Avraham Avinu.

Later, the Torah tells us, "וְתָרָא שָׂרָה אֵת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה" - *And Sarah saw the son of Hagar the Egyptian that she bore to Avraham, laughing*" (Bereishis 21:9). Yishmael's petty laughter at the age of fourteen did not escape her notice. She sensed something faintly malicious in that laugh, something that betrayed his latent tendency towards murder and avodah zarah. Yishmael's laugh was primarily one of *kovod*, honor and respect, a product of the outward refinement and decency that Yishmael had absorbed from Avraham Avinu. Yet his refinement was imperfect, a fact of which only Sarah was aware due to the great sensitivity that she had developed through her previous experience. This led Sarah Imeinu to say to Avraham, "גֵּרִי" - *Drive out this handmaid and her son...*" (verse 10). Avraham could not discern any flaw in Yishmael, therefore the *posuk* states, "וְיָדַע הַדָּבָר מֵאֵרַץ מִצְרָיִם אֲבָרָהָם עַל אֲוֹדוֹת בְּנֵוֹ" - *And the matter regarding his son was very grievous in the eyes of Avraham*" (verse 11). Hashem then appeared to Avraham and told him that Sarah Imeinu was right. "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמֶר אֵלַיךְ שָׂרָה שְׁמַע בְּקוֹלָהּ" - *Whatever she says to you, listen to her voice*" (verse 12).

It is important to understand the great danger of ridicule. *Leitzanus* is the path to every immoral act. Normally, a person is ashamed to do something wrong. There are things that no self-respecting person would ever do, since he would be too embarrassed. But Chazal say (Pirkei Avos 3: 13 Shemos Rabbah 30:21), "שְׂחֹק וְקִלּוֹת רֹאשׁ מְרַגְלִין אֶת" - *Ridicule and frivolity accustom a person to immorality*. If everything is a joke, the gravity of sin fades away, natural barriers disappear and people do as they please.

HaKadosh Baruch Hu created an entire universe from nothing.

ness, *yesh me'ayin*. A *letz*, a scoffer, uses ridicule to make nothing from something. No idea, no person, is too sacred to trample upon. This is why a *letz* cannot be a *Yarei Shamayim*. To have fear of Heaven means to recognize the importance of HaKadosh Baruch Hu and the meaningfulness of His creation. The scoffer sees none of this.

Fun, ridicule, and joking are at the center of the society in which we live. We must be aware of this, so that we never lose sight of the need to cleanse ourselves of this abominable trait. Just as we speak of going out of the exile, of freeing ourselves from the authority of those who would destroy us, we must also free ourselves from our bondage to secular ideas and behavior. This is how we remove the *golus*, the exile, from ourselves. Until we do this, no matter where we find ourselves, even in Eretz Yisroel, we carry the *golus* with us.

אלא יש לרמוז, ומרא שרה את בן הגר מנחם היינו שהיה מנחם ומשמק בקארטין שהיא דרכם של אלו השלשה שמהם רש"י ז"ל, והוא ומרא שרה את בן הגר מנחם, היינו שראתה ברום הקודש הנגמח מזה כמו שהסב רש"י ז"ל, והנראה לא הביט ברום הקודש הנגמח מזה לכן וירע הדבר בעיני אברהם, עד שאמר לו הקב"ה שמע בקולה בקול הרום הקודש שבה שראתה הנגמח מזה כנ"ל, ודי למנין. הן ידעתי שהמנחם כאמור יתקן גם

40 - 5 אברהם ז"ל

"יסר בנך כי יש תקוה, ואל המיתו אל תישא נפשך" (משלי יט, יח)

המשמעות היוצאת מכל הפסוקים הללו היא שיש לחקות תשומת לב מירבית לנושא החינוך, לא לוותר לילדים כאשר אין הם חולכים בדרך הטוב ולהשתדל לייסר אותם כדי שייטיבו את דרכם. מהפסוקים משמע שקיימת חשיבות מיוחדת לדרך החינוך שאותה הוכשים בימי הנערות, ותכני חינוך אלו עומדים לאדם בכל שנותיו עד זקנה ושיבה.

מן הראוי להדגיש שיש לכוון את החינוך בהתאם למקובל באותו דור. כדוגמא, בדורינו חשוב לעודד, לקרב, להדריך בנועם ולנסות להגיע לחבנה רבה. כמובן, אין לוותר על ערכים ועל הדרך הטובה,

אולם מן הראוי לדעת כיצד להגיש אותה לילדים שיבינו, שירצו לשתף פעולה ושיגדלו מתוך לב טוב ורצון ללכת בדרך ה'.

ה' אמר על אברהם: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו את אחריו", החינוך נבחן בכך שהוא פועל "אחריו", דהיינו כאשר האב לא נמצא, או אף אתרי מותו. מחנך דגול מצליח להנחיל לילדיו רצון עצמי להמשיך בדרך שהוא התווה להם - עד עולם.

משמיתנו החינוכית היא שהערכים שהננו מקנים לילדינו יקבעו בליבם באופן שהרושם יוותר לשנים ארוכות, גם לאחר שהם יעזבו את ביתנו ויקימו בתים משלהם. חינוך שניתן מתוך תשומת לב ועמידה על עקרונות נקלט בלבו של המתחנך, מכה שורשים ומשאיר את רישומו לדורי דורות.

42 סיה יתקן

אלא ו"ל שהמידה של אברהם אבינו לא היתה אהבת חסד גרידא אלא המידה שלו היתה כמו שכתוב בפסוק "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" וזה היה מעשי אאע"ה, הליכה בדרכיו של המקום כמש"נ ושמרו דרך ה', וענינו הוא לעשות צדקה ומשפט כלומר כשצריכים עושים צדקה וכשצריכים עושים משפט. והגדלות של אברהם אבינו היתה שיכול למצו את שניהם ביחד.

ואת זה ראינו בהנהגתו עם ישמעאל. שעל אף שאברהם אהב צדקה וחסד כשישמעאל יצא לחרבות רעה אברהם שנאו ולא ריחם עליו וחינו מהבית עם קצת לחם ומים ולא יותר, אפי' שהיה עשיר גדול, אלא כשצריך לעשות משפט או עושים, וזה נקרא "והלכת בדרכיו". וכמו שביאר הרמב"ן הטעם שהקב"ה נגלה לאברהם והודיע לו על דינה של סדום "כי ידעתיו בו מפני שהוא מכיר וירדע שאני אהב צדקה ומשפט.